

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

ОРБИТАГА КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

УЖДУУШКУН БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Каттыжыңар эксажаз Леонид Кизим, Владимир Соловьев, Олег Атьков, Юрий Малышев, Геннадий Стрекалов болган Индиянын хамаатызы Ракеш Шарма «Салют-7» — «Союз Т-10» — «Союз Т-11» деп орбита комплекси- нинге шынчыл болган шенелде ажал- дарын үргүзүп турар.

Кады ужуушкунун ийги хуңуна медицина болган географтыг шынчыл- дарын, кино болган фото-журналар тыр- тарынын, телевидение репортажын про- граммага көрдүнгөйиңиз баура ботан- дырган.

«Ректор», «Баллиста-3» шенелде- лерин программанын баура куууушкен медицина шынчылдарыне космонавты- ларын чүрөк, хан-дамыр системанын байдалын тодоргаллаан. Ону тодара- дырына чүрөктүн биоэлектрик идеп- келерин шынчылдарын болган чүрөк ажалына холбаштыр мага-боттун ми- кроайгарылазын бүртүксеринин метод- тын ажаллаан.

Куш-шымалын шынчыл элтеринге дейин чок байдалын салдарын шынчыл- дарын уламыштар болган профилек- тиканын терекселерин сайыр-айгай- лар соруга-биле космонавт-шынчыл- кич Ракеш Шарма «Ного» системанын

баура куш-дамыр мергежилдерин хуң бурду кылып турар. Ол шенелде- леринде шынчыл элтерин шынчыл болган электрликт идепкелерин «Мно- комп» болган «Бриз» деп билин бүртү- кээр аппаратураларын дузаны-биле хы- лан көрүп турар.

«Терра» шенелде- лерин программанын баура геофизиктиг шынчылдарын баура кууушкен кутуушкен. Орбита комплекси- нин ужуушкуну каала Индиянын деиссээринин кырыга кел- генде, каттыжыңар эксажаз эксажаз Николай болган Лакад ортулуктар- нын чер кыры, Индостан чартык орту- лукта дээрбектерин тургузуу, Гима- лайнын доштук болган харлыг черлерин хайгаарал, чурукка тырттырганар, Ин- дий океанын чамдык райондарын биопродуктулуун тодоргаллаар соруга- биле ол океанын суг деиссээрлерин хайгаарал, чурукка тырттырган.

Орбита комплекси- нин порт система- лары болган эртем аппаратура- го- гучалыг ажаллап чорур.

Космонавтылар Кизимин, Соловье- вун, Атьковун, Малышевтиг, Стрека- ловтун болган. Шармакын кадыкыл байдал эксажаз. Каттыжыңар эксажаз келжүнгөйиңиз бот-боттарын бурун бия- чип, чедишкенин ажаллап турар.

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 84 (12474) 1984 чылдың апрель 8, воскресенье 1925 чылда үндүзүлүттүгөн Өртүз 3 көп.

Совет Тываның 40 чылын төлөттиг уткуул

Часкы ажилдарга уткуштур

БЕЛЕТКЕЛИ ЭКИ

Бин-Хем районда «Саян» совхозтун механизаторлары хову ажалдарынче үнүт- теринге белен — үрзүн чаш- тырар машиналарын, ан- дамынларын, илтирлерин, кул- тиваторларын бурун септен дооскан.

— Марттын төнчүзүңе мейир тракторлар септел- гени доозутар бис. Амгы үеде тракторлар септелгени- биле каттай комбайнларын болган сипен кестирер тех- никанын септелгени база кылып тур бис. Комбайнар септелгени Михаил Саулен- ко удуурт чорудуп турар — деп, ажал-агынын кол и- жерери Николай Петрович Дубровский чуталады.

Михаил Иванович Саулен-

ко — чүгүле совхозта эвес, а республикада ховучун, дур- жулгалыг, муракчы механиз- аторларын бирээни. Ол эртен чылдың дүжүт ажаал- дамынын үезинде 530 тонна таранын бастырган. Ам М. Сауленко техника септел- генине база эң идепкелтиг ажаллап турар. Феврал- дың түнели-биле ол сона- ластыг чарыштын тилекчи- ги болган. Оон даанган ажалына кызымак, хары- салгалыг механизатор өөрү үнелээр болган аңаа чор- гаралар.

Шулут 34 комбайнын ам 20 ажалын септен доос- кан. Мында септелгенин шы- нарыче улут кичээлгенин салып турар. Биналда-даа

хову ажалдарынның үезинде техниканын улут-даа, бичи- даа үрелишкенин болу берип болур. Бичанган ажал-агынын салбыр бүрү- зүнде үрелишкенин уду- р септээр эвенодарын болган техниктиг хандырыл- га аргаттарын организас-

тап тургускан. Ажал-агы- ның төп салбырында тур- гутан эвеноон болган аргат- тарнын ажалын В. Икин биле С. Ооржак удуурт- тар.

Саянчылар чокчулап ораа часкы хову ажалдарын-

га уткуштур бедик хары- салгалыг белеткенер.

Г. КУДЯВЦЕВА. ЧУРУКТА: механизатор- лар М. Сауленко болган А. Шаңоол.

В. ШАПУЛИНИН ФО- ТОЗУ.

ЧЕДИШКИНИ БЫЖЫГАААР

«Улуг-Хая» совхозтун «Ары-Бажы» сүт-бараан фер- манын коллективин СЭКП- ниң XXVI съездинин база оон соонда болууда Пле- нумиарын шийтирлерин амдыралга боттадыра- рын. Аш-чөм програм- манын кууушкенин төлө- тиг үлүүн кинер дээш чүткүлдүг ажаллап, соци- алист чарышты улам кал- барткан. 1983 чылда ферма 575 тонна сүтү бүүдүрүп, 460 тонна сүтү күрүңгө садар турган, 664 тонна кү- рүңгө бүүдүрүш 511 тонна кү- рүңгө дужааган болган чыл планын ноябрда куу- четкен.

Ам бистин кууушкенис чедишкенин быжылаар ба- за он бирги беш чылдын 4-кү чылында кууушкенин кышкытайын, алган кууушкенин дөлдүр болган ажал кууушкени дээш багаш эвес ажаллап эгеле- динис. Тодаргайлаага, 1984 чылдың бирги кварталында 145 тонна сүтү бүүдүрүш, оон 122 тонна күрүңгө дужаа турган, март 25-ке чедир 166 тонна күрүңгө бүүдүрүш, 133 тонна сүтү күрү- вөгө доосады.

Фермада 11 коммунист, 13 комсомолчу нинти нол- кеттиңиң өзгө болуп, план

даалгаларын кууушкенин чонун организастар тала- зы-биле биче эвес ажал- ларын кылып чоруткан. Бичанган оонашкан ажал- ларын кылымак, мурак- чыларын салы эскен. Фер- манын чөзөрү, бир саанчы- ларындан он алды кижиле- ринде алган социалист ху- лалгенин чедишкенин кууушкен.

Бо чедишкенинде ферма- нын кадарчыларының кин- гер үлүг-хуузу база үлүг. Олар чайгы үеде олар-бел- чирин шын организаста- нындан сүт саалдагы кайы- даа үеде кууушкенин кууушкен.

А. ТУГАРЖАП, ферма эргелекчи, Улуг-Хая район.

Нина Дугар-ооловна Дун- дүпей Кызылдың даараныл- га фабрикасында ам беш чыл ажаллап турар. Ол ор- тумак школада дооскан, баштай хеп быжар пекте өө- ренишчилер кирген. Ол кы- ка үенин шитинде мергежи- ли, ховучулардан арга-сү- мени айттыр, оларын бай- лар дуржулгазын өөренип турган, шингээни алган. Оон ажалына чүткүлдүг, кызымак өөренип көрөш, фабриканын администрация- ны харыс салгалы үлүг ажалче шилчткен. Н. Д. Дундүпей ам майкы салы- чымында ажаллап турар.

Муракчы бүүдүрүлгөчү Н. Д. Дундүпей фабрика- нын коммунистери 1981 чылда партиянын хуууш- кенин кууушкен. Ол — ам фабрикада партбюро, улусчу контроль болуунун келжү- нү. Н. Д. Дундүпей партия- нын XIX область конферен- циянын делегатына сон- гуткан, оон ажалына ки- риликен, ам оон шийтирле- ринин кууушкенин дээш, он бирги беш чылдың дөрткү чылынын планын оонал- дарын чедишкенин ботан- дырып дээш кылымак ажаллап турар.

ЧУРУКТА: Н. Д. Дундү- пей.

В. САВИНЫХТЫН ФО- ТОЗУ.

АПРЕЛЬ 21 - КОММУНИСТИГ СУББОТНИК ХУНУ

ШТАБКА ЧУГААЛАШКАН

В. И. Ленинниң төртү- түнгөндөн бээр 114 чыл болур оюнга тураскааткан коммунист субботникти апрель 21-де эртирер ду- гайында Москва хоорайнын муракчы бүүдүрүлгө- лерин кийгытерин республи- кан ажал-шынчылери кал- баа-биле дөткөп турар. Оларын-биле бир дөмей, Ак.Довурак хоорайнын ажалчы чоннары ол куш- ажалчы байырлагла бүгү ажалыг белеткелди чору- дуп турар.

Хоорайда коммунист субботникке белеткел ажал- ларын чорударынын болган эртиреринин штавы тургус- туткан. Штабын баштайга хураалын эртирген. Алаа хоорайны үлөтүр бүү- рүлгөлерин, албан черде- лерин болган организаци- ларнын коллективтери кала, чуну кылырын, ажал- дарын хемчөлөн тодара- дып чуталаашкан.

В. И. Ленин аттыг «Ты- ша даг-дугу» комбинаттын ажалчылары ол хунде 300 тонна сортуг даг-дугун арылаар. 60 муң рубльдин продукциянын садып-саарар, коллективтин 70 кижиле бот-

тарынын камнап алган одаар үлүү, чиг-эт болган материалдары-биле ажал- даар. Оон-биле чергелеш- тир чагаайкылыга тала- зы-биле хей ажалдар кылдытар. Хоорайнын № 4 уругтар ойнаар шөлүн, ав- тобус доктаар черлерин де- лир, чурталаа бажына- рын даштын ыда олуту- кан иштарын дөткөп- кен арылган аштаар. Ком- бинаттан субботникке 3000 кижиле киркир. Беш чыл- дың фондусунче 10500 рубльдин шилчидер.

Автотранспорт бүүдүрүл- генин ол хунде 470 кижиле ажаллап үнөр. Оларын 250-ни боттарынын ажал- лар черлеринге үлүүн ка- лар. Транспорттун чоталачы- лары улус ажал-агынын 150 ажал тонна чүтүгүн сөөртүр, олардан 30 кижиле боттарынын камнап алган кыпар-чаар чүлүү-биле ажалдаар.

Коммунист субботникке 9300 кижиле киркир. Оон иргинден 2304 кижиле бот- тарын ажаллап турар черлеринге 100 кижиле кам- нап алган материалдары болган чиг-эди-биле ажал- даар. Ол ышкан дужаар объектилерге 460 кижиле баар. Ол хун 3 муң ажал рубльдин барааныг, оон иштинде 2 муң рубльдин чонун хергелел барааныг бүүдүр. Он бирги беш чылдың фондусунче 155 муң рубльдин шилчидер.

М. ООРЖАК, Барын-Хемчик район.

ЧАШАР КАДЫКШЫЛЫ—КЕЛИР ҮЕНИН БАЙЛАА

Кадыкшылдың чачыл баура апрельдин баштайгы чартында дөмдөктөлгөш хуңунун темазы. «Ажал- тодун кадыкшылы—келер ажал-тодун кадыкшылынын бистин чуртуушта камгалаалын дугайын СЭТА-нын корреспондентин З. Хромоваң дилзеп баура ССРЭ- ниң кадык камгалал министр С. П. БУРЕНКОВ мын- чаар чуталаан.

—Чаш назын үези—ки- жинин амдырал-чурталаа- зында эй чутула үе-чала-дыр. Дараазындагы бүгү чылдар- да оон кадыкшылдынын үн- денин харын ол үеде быжы- дун тургустунар. Ажал-тодун кадыкшылын камгалаар дундун харын социал болган медицина хемчеглеринин комплекси- нин баура боттандырып турар. Келер үенин салгалчыларынын кадыкшылдын быжылаарын- че болган оларын чогул- чалы сайырларынча ула- ган СЭКП-ниң политика- нын кадыкшылдынын Бүтү- дүлгөчү организаци- нын бо чылы чарлатынган ло- зунуң амдыралда ботта- нышкынын чарышыл- чаа үлгөргө-чижээ болур. Со- вет эрге-чарыганын догу- тунал келгенин баштайгы хуңунден эгелзээ-ле, не- ниң болган чаштын камга- лаа куруенин эй чутула соруга-газы ылыдыр хүлээп көрдүңгө. «Бүгү-ле эй эки чүлүлериң — ажал-төлгө» деп жиничи принцин бистин нинтилеливистиң кол барым-

даалар туруш болалы апар- ган. Өг-бүлө дугайында са- гыш салымынын, ненин, болган чаштын кадыкшы- лын камгалаары ССРЭ Юн- ституциялыга хоойлу кыл- дыр быжылаттыган. ССРЭ- ниң Дээди Соведине болган На- ционалдар Соведине Херэ- жениринин куш-ажалынын болган амдыралынын ай- тырыгынын, ненин бол- ган чаштын камгалаалын талазы-биле доктаамал ко- миссияларын тургускан.

Ажал-тодун амдыралын- га болган чогадычы сай- зыралыга эйне таарышкан байдалдарын тургузарын СЭКП-ниң XXVI съездин- инин партия ТК-зынын пленумиарынын шийтирле- ринде эй чутула соруга- кылдыр ойналап айткан. Илерин болган чаштар- нын эрге-ажыктарынын ду- лайында доктаамал сагыш салымынын херечин — кадык камгалаалын бол- гаш медицина эртемнин та- лазы-биле сөөлгү чылдарда хүлээп алдыган доктаалар

болур. Олар болза, сааттан- ганынын болган божаанын талазы-биле 100 хуу төлөвирлиг шөлзөн ажал- тажындан хамаарылга чокка бүгү херэженинге тылсын турарын, араан уругту ажал-тежээсени дээш төлө- вүттени болур. Школа на- зыны чепкен уругтар албан черлерин холкоотарга улам ийи хөжүдөр, уругтар чег- герер продуктуларын үлө- түргө бүүдүрерин калбартыр, уругтар бараанын бүү- дүрерин көвүдөдөр, оларын шынарын бедидер талазы- биле болган өскө-даа хемчег- дер алдынып турар.

Ажал-тодун кадыкшыл- дын камгалаалы оон төртү- түнүрүнчү ырак мурунда эгелээр болган херэженин- ниң кадык камгалаал та- лазы-биле хемчеглерин бот- тандырып турар. Чаштар- нын амдыралынын бүгү дургузунда оларын сайы- зы болган кижилдигеи дээш бисте медицина кон- тролун тургускан. Хей на- тал ой-он муң эминдер-де- лалар уругтарын кадыкшы- лы дээш туржуп турар. Пе- диатрия факультеттери бол- гаш специализастаа меди- цина институттары ол эмин кадрларын белеткен турар. Профилактика, диспансер методу чергелиг ажалдар

«РСФСР-ниң алдарлыг экономизи»

хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

РСФСР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫ

Экономиктиг ажалдын талазы-биле ачы-хавылазы бол- гаш, той чылдарда ак сепкилдиге кууушкен дээш «РСФСР-ниң алдарлыг экономизи» хүндүлүг атты Тыва АССР-ниң сан министри Бүдөгөчү Кошзулакович Бүдө- чиевке тыпсыр.

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Даргазы М. ЯСНОВ.

РСФСР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Секретары Х. НЕШКОВ. Москва, 1984 чылдың апрель 6.

ХООРАЙ СОВЕДИНИН ДЕПУТАТТАРЫНЫН КИЧЭЭНГЕИНГЕ

Улус депутаттары- нын Кызыл хоорай Со- вединин сессиязы 1984 чылдың апрель 14-те эртеннин 10 шакта СЭКП хооркомунун хуралдаар — залыга ажиттынар. Хүн айты- ры: «1983 чылда улус депутаттарынын хоорай Совединин кууу- комунун ажалын дугайында өтчөт».

совет кадык камгалаалынын кезинде кол уламышкынын болуп келген. Ол бирги ээл- чеге ажал-тодун кадыкшы- лынын албан черлеринге хамаарып. Уругтарын 14 муң чыгам амбулатор-поли- клиника албан черлери кал- бак профилактика хемчег- лерин боттандырып турар. Профилактика ажалынын кабинеттерин оларда ор- ганизастан, чаштын амды- ларын байгалай хуңу- ринден эгелзээ-ле, оон куш- дамыр кижилдигенин болган дадыгышкынын амгы үеде таарышкан метод- тарын непередип чорудуп турар.

Педиатрия албанынын кол кижини улаштуот эмин- педиатри болур. Уруглар- нын бүгү-ле амбулаторно- поликлиника албан черлеринин ажалынын кол хевирин дис- пансеризация алганар.

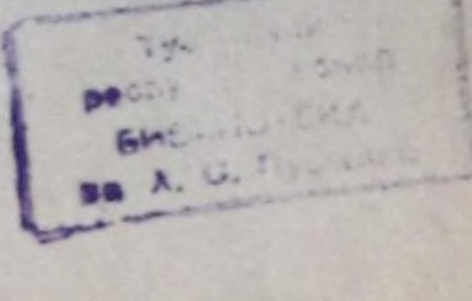
Медицина эртемнин бол- гаш практиканың дөмө- жөлгөш чылдын күштелер ораа. Педиатриянын тала- зына шинчылдешкенин ин- ституттары болган медицина- нын дээди өөрелде чер- лерин чүс-чүс кафедралары кылып турар.

Не херэженин бол- гаш ажал-тодун кадыкшы- лын камгалаалына херек кырында бүгү совет кижилер

галалынын бүтү деисселе- ринге профилактиканын, дис- пансеризация болган ка- дыкты каттап тургузар эмин- шинин айткыларын идепкелтиг шийтирээр. А- галы биске бири турар. Со- вет медики, боттарынын чедишкенин, дуржула- нын болган билгелерин даштын медики-биле ак сепкилдиге хувааып турар. Чокко кылдыр делегее оспаны уутуулар талазы- биле кадык камгалаалын Бүтү дөмөчү организаци- нын соругаларын ший- тирээрине Совет Сове- динин кинерген ажал улут са- лымынын сактып көрө- ли.

Медицина — делегее эйне бууныг эртем. Оон соругазы — кижинин амы- танын камгалап алыр дээш бүгү чүлүлери кылдыр. Боо-чепсектерин аялдуу бүүдүрерин хууу, аялдуу да- йыны өскүдүп үндүреринге хууу, тайбын дээш де- мисселирин муруну оду- руунда совет эминчери- чорун турары дугу баура чүлү-дүр. Пластика бол- гаш Чер кырыга амды- лар чуратгалыг камгалап артырар. Харын «Ажал- тодун кадыкшылы—келер ажал-тодун кадыкшылы» деп догуу боттандырып шылаар бис.

З. ХРОМОВА

КУРЧЕР ФРОНТУЗУНУ МААДЫРЫ

Александр Маресьевдин маадырлык чорунун тайбын аякы-иктин фронтузунга Каратанда чурттуу механизатор И. Иванов каттаган. Ол ужуздуучу-маадыр ышак баа-ла дыйын уезинде ийн бу-дунан чарылган турган. Ымал-ла-даа ынан аякылы-га эрпиз кээр күшү, тура-орукту ол тиккен. Бо чы-лаан жоокун тарапкы тарыл-га артаган бодунун үжөн дугар кур чөз чазынча башкарып кире.

Механизаторунун үр чыл-даа чернак некин четти-рер даш кылып келген аякылы кызыл-тастын 300 мундентер чагай дужуу-дунан саар. Ол дээр ба-рык 12 миллион чурттак-чыг хоорайнын бир ай иш-тинде чир нормалдыр.

Ленинград хоорайнын үн-дизин чурттакчы Иван Иванович Иванов фашистер-биле демселдин уезинде терез хоорайын камгалап, баштай матростар, оң соон-да адыгыч полкка хайгыла-чылап турган. Нева эринге дошкун сегиркип алышкын уезинде аар балыктанган, оң соонда «бертик-бекел» болган.

— Мен Ленинград камга-лашынын уезинде бир-ле дугар хабарчыл бодунун боду-дун уезинде Казахстанга чурт-туу турган. Ол алаа бичи кады чедип келген, оң соонда «бугу» назындыла артып каар ужура тавар-ышкан. Госпиталь соолунде ол «Коллективист» деп бичи колхозка айт-биле сит

Иванов трактор, хову аякылынын дугайында күз-ел боду-биле буттарын чедип эмелди аар кылдыр боду-дун уезинде Казахстанга чурт-туу турган. Ол алаа бичи кады чедип келген, оң соонда «бугу» назындыла артып каар ужура тавар-ышкан. Госпиталь соолунде ол «Коллективист» деп бичи колхозка айт-биле сит

ЭЗИР ЧУУ ХЫРАЛБАС

Оң беш харыг турган, арвак кыягынуңа ырып, 1931 чылдан 1941 чылга чедир Тере-Хол сумузу-нун арвакчиринин даргазы бооп аякылаа турдум. Со-вет Эвилелинин фашист Германиянын халлаанын ко-жуучун арат чоң аякыл-биле уткан. Улаваанда бистин, некен солдартын, Ты-ваанын Араттын революстун шеригини хураленинче кийикти берген. Южуну-дан келген төлөз бистин, атыгын 21 эрлерин, ийн хон-дур адыгын чораша, Сама-галдайга экиелген.

Шериг амыдыралымыс эгелзэн. Эким эр Алдын. Херел Соли-биле ТАР-нын Самагалдайга турган 4-кү эскадронунун бир дугар жоо-дунун бичи салбыры-га кирдин. Эскадрон ко-мандири калган. Дагын турду. Вавол командири лейтенант Самал, салбыр даргазы сержант Салчаа чү-е. Мен салбыр пулеметчу-зу, а эким мзон дузалак-чы болду. Шеригини те-оретикти болган аратке өредителерин, ырак орукче похоттар улаа-ларан болун турду. Ташы-Уулангын ка-дыр-берт сыякын аякыл-дыр кыжын, чайын эгелзэн

каш чадаг маршруттарын Кызылга чедир кылдылаан. Бисин дыйынча өре-дигелер бистин надыг-берге-ге чачычтарын, алаан-гыр-нашарай чорукка бол-гаш дыйынча чедип шин-гелди алыралыска аякыл-тыр болган.

1942 чылда эскадронусу Тываанын атыгын шериг по-дугуна каттымып кирген. Шериг солдартын байгы чутаази: «Фронтке дүрген хал ораа, немец-фашист идегеттерин аны-дуча улуг ССРЭ-ден үндүр сымырыш-са» дээр апарган. Мзон ба-за күзелин чүтлө ол. Эске өөрүвүс-биле кады эким Алдын-Херел-биле фронт-ке чорударын дилзэн өр-гүтүлдэн бичи чорудулан бис. Харыс сураг.

1943 чылдын сентябры. Фронтке чорур апарган бис. Бистерге, аны турчы-ларга, ышкы дыйындыла берген. Агтайыр хуңуус келген. Ха-дунма, төрөл чо-нуузе, найсымалдан аякыл-чы чоң бистин патриотчу бедни колдурлушкун-биле үдөл каан.

Баштайгы тузучулукта 1943 чылдын декабрыда ки-риштинис. Ровно дээн энг тузучулукун үш хонук үр-гүлчүлзэн.

Бөгүн — Агаардан халдаашкынга удур камгалап шериниң хуну АГААР КЫЗЫГ ААРЖЫЛАРЫНЫҢ КАМГАЛАКЧЫЛАРЫ

Генерал-полковник С. Ф. РОМАНОВ, агаардан халдаашкынга удур камгалап шериниң Кол штавынын начальниги, Совет Эвилелинин Маадыры

Бөгүн совет улус, оң Чесектин Күштери АХК шериниң хунун демдегеп турар. Совет улус СЭКП-нин XXVI съездинин ба-ла оң соолунде болган ТК-нын Пленумнарын ший-пирлерин күүседир даш кызымак аякылда, оң би-ри беш чылдың даалгала-рин чедипшенин күүседир турар уеде бо байырлаады демдегеп турар-дыр бис.

Амгы оорун, АХК-тын болгаш оон НАТО тала-зын эвилелдеринин бу-рузу-биле айылдыг кыл-дыр чидигелген делетер байдалында АХК шерин бистин Төрзөн чуртувустун агаар кызыгаарларын иде-гелдик камгалап турар.

Агаардан халдаашкынга удур камгалап шериниң тургустунган болгаш сай-ырааны Владимир Ильич Ленинни ады-биле тузду хоббаалыг. Революцияны баштыгызын айтышкын-биле тургустунган Самолетна удур кан дива-зидан олар кыска хууса-да сурлут дыйынчы куш апарган болгаш анык Совет республиканы камгала-рынга улуг үлзүн кириген. АХК кезектери Петроград, Москва, Тула, Бакуке болгаш чурттуу өске-даа чу-гула төптенин дыйынчыг удур чурттуу халдаашкын-нарын ойгур шаап турган.

Коммунист партияны камгалап Совет чакатын док-тамаал сатыш салышкын-ныч ачымыда АХК шерин үргүлчү сайырагтайкыл

келген. Оларны чаа дайын-чы техника-биле хандырып келген болгаш чаа-чаа ке-зектерин, каттыжышкын-нарын тургустунган. Ада-чурт-тун Улуг дайынын мур-нунда Совет Эвилелинин агаардан халдаашкынга удур камгалап халдаашкын чепсектерин хогжудези-нин дечеленине дүжүп тур-ган.

Ада-чурттуу Улуг дайы-нын чылдарында АХК шерин фашист эжелекчилер-нин чыла шапкынга төлөп-тиг салышкынни кириген. Немец-фашист увар чүт-лө — диотваффе-биле деми-селде олар бистин Төрзөн чуртувустун найысылалы — Москваны агаардан үргедип уузкаар дээн гитлерге но-мандылаады планын буу-раткан. Москваны дээр-нин маадырлык камгала-чылары дайынның 1935 са-молдун чок кылган.

АХК шерин бузгалеткен Ленинградты, Ладоганың «амыдырал оруу» маадыр-лы-биле камгалап турган. Маада дайын 1961 самолдун чурта аттырган.

Сталинград, Курск туз-чушкынарында болгаш со-вет Чесектин Күштерини өске-даа стратегит операция-ларында АХК шерин шериг бүктүрүн болгаш коммуни-стик аякылы агаардан хал-даашкынга идегелдик кам-галаан, херек апарган та-варында олар дайынның танылалар болгаш чада шери-биле чедипшенин тл-чүп турганнар. Болгария-

нын, Венгриянын, Польша-нын, Чехословакиянын, Югославиянын, Австрия-нын хосталган деис-кээрлеринде чүтүлө объек-тилерин олар камгалап тур-ган.

Ада-чурттуу Улуг дайы-нын уезинде АХК шерин 7300 ажыг самолдтарын, 1000 ажыг танкыларын, 1500 ажыг уер-бооларын болгаш минометтарын, өске-даа хой саныг шериг тех-никазын база дайынның динг маадырлык чорукта-ры даш АХК-нын 60 мун медальдар-биле шапнаткан, оларын 92-н Совет Эвиле-линин Маадырлары болган, а ужуздук А. Карповка ол атты ийн удаа тыыскаан. 29 каттыжышкын болгаш кезек гвардейки атты алган, 11 — хундугут аттарга тө-лөтпиг болган. 34 маадыр-дайынчыны аттарын шериг кезектеринин дайынның монгеле кире бижзэн.

Агаардан халдаашкынга удур камгалаады амгы ше-ригери — үчүлүг болгаш белбастын чесектин шынар талазы-биле шуут чаа ше-риг Ында дундучулдар агаар ракеталарыг радио-чески шеригери, халды-чы увар чүтүл даш аякыл-бүрү шеригер бар.

Ракета шеригеринин от күзүз келерейт угу. Язы-буру хевириниң ракетка ко-плекстери амгы болгаш не-лүр үениң-даа агаардан халдаашкынга чепсектерин кылды-лаа бедниче, кан-даашкынга идегелдик кам-галаан, херек апарган та-варында олар дайынның танылалар болгаш чада шери-биле чедипшенин тл-чүп турганнар. Болгария-

Халдычы увар чүтүлүг ракеталар ап чорур, үндө дүрген увар самолдтарын дайынның надыг-лаа са-молдтарын чок кылдыр тур-галыг.

Радиотехника шеригери агаардан халдаашкынга чогуур уезинде билеп, тып каар эң чаа радиолокация комплекстерин.

АХК шериниң сүрлүг чепсэ идея талазы-биле камгалаган. Эки өереткен. Коммунист партияга бол-ган социалист курчунени-ге кызыгаар чок бердинген дайынчыларын идегелдик болгаш бидилгил халдары-да. Бистин офицер кадрла-рымыс АХК шериниң бау-лут-ла адыгын фондусу, эл-дун колдунда шүптүзү элдин шериг эртемнин. Бистин кезектериниске даш турар аныктарын 70-н хой нурууза даш болгаш ор-тумак эртемнин. Шериг коллективтеринин дайынчы өлзө — коммунист болгаш комсомолчулар, олар бистин шеригерин 90 хуузу.

АХК шерин дээрке кезе-де дайынчы белен чорутуп шеригери-дир. Тайын уе-де олар чүтүлө курчун увар дузалагы сорулганы күүседир, «ССРЭ-нин курчун кызыгаарынын дугайында» Хоюлаа агаар АХК ше-ринге даасан хузалгелерин боттандырып, бистин Тө-рзөн чуртувустун агаар ны-зыгарын камгалап турар. Коммунист партияга бол-ган совет улуска кызыгаар чок бердинген үш шеригер серемчилди болгаш дай-ынчы белен чорутуу чүт-күлүг бедилди, бистин Тө-рзөн чуртувустун агаар нызыгаарларын аныгыштыг камгалап турар.

МААДЫРЛЫГ ЧОРУКТАР

Бистин суурну. Ровно хоорайны база областы не-мец-фашист эжелекчилер-ден хостанылаан «бэр 40 чыл оң чорота чаа кел-деген эртериген. Ол алды-лыг болушкуннар төөгүзе улам ханылап, ырап кирген тудум, оларын чагызы улам тода, өгүтүл дыйна-лар, бистин хостакчылары-выстыг маадырлык чорук-тары улам алдаржыган. Ылдыңгы тыва эки турачы-ларын эрес-дидим чоруну Ровнонуң, Дубионуң болгаш чурттакчылыг сепен ажыг черлеринин чоңу — бистер каян-даа утпас бис. Чыл-дар эрпиз-ле турар, а совет юнилер ол маадырлык чо-руктары боттарынын ута-ында болгаш чуректеринде мынча калгалап арттырган. Бистин суурну хосталды-ган бэр 40 чылдыг белет-нел баш бурунгаар эгелзэн. Улус депутаттарын Де-ряжко көлдө Советиниң оң күсүмчүлүн даргазы Фе-одосий Игнатевич Буяныг эгелзешкын-биле тыва эки турачыларга алдар болдур-ган кышкы спартадааны айт дүргүзүлде организастап эртериген. Алаа суурун күш-кузуржу коллективте-рин шүптү киришкен. Про-граммага шашкын, шыды-раага, бодалдаага, волей-бола маргылаалар база кирген болгаш маргылаа-нын кол судалыш школада күш-кузуржа башкысы Петр Гордеевич Бас болган. Бистин школаны командалары маргылааларга идекпейлгип кирпип, шыдыраага, бодал-тага бирги чери алган.

Тыва чоң-биле найырал-дын чапчыл болган педеля-зын баа школа организаст-тап эртериген. «Дайын соондагы чылдарда ТАР-нын үлзүлүгүне, көдөз аякыл-агымыга болгаш кузуржа тургузушкунуна ССРЭ-нин «устарынын ду-заламчы». «Ада-чурттуу Улуг дайынын чылдарында совет фронтуга Тываын чоңуңун материалдыг дузаламчы». «Фашистерден УССР-ин хосташтыргы ты-ва эки турачы танкистерин киржилгези» болгаш оон-даа өске лекцияларын өөрени-чилер кылгалаан.

40 чылды байырлап тур-ганымыс хуннерде Ленин-градтын документалдыг фильмер студияларын чу-рук тырттырар бөлү биске кээп, чамдын аякылдары кылган. Болукту РСФСР-ин уран чүтүлүн алдар-дыг аякылдымыс, ССРЭ-нин Киноматографистер эвилелини нежигун, киноре-жиссер Лев Сергеевич Че-решов уадурут чораш. Во аякылга хенгиз-даа бол үлгү-чүлүг уаг байырламы — Совет Тываын 40 чылдыг телепте ужураагылаанын белзэн кылды турарымыс аякылдарын бирээп күү-сеткенивис ол.

Ровенцины болгаш бистин суурну немец-фашист эжелекчилерин аспалдаг хосташкын 40 чылдыг байырлаады хуннерде биске хундугут аалчары — 31-н гвардейки кавалерию полкун 1-н эскадронун

Я. ВОИЩЕНКО, Державо ортумак школа-нын башкымы.

«ЧАЛГЫНЫҢ» ИЙИСТЕР

Эмчинин шыгымыз кон-чүг болган. Крахмадаа, чачыс-даа смыг чок кыл-дыр хере баскан ак халат-тыр, каран чылдырыктап турар шам-ла миди ак бөртүг эмчи карак-шлын өттүр шыгымы көргөш, ту-гаалдан: «Силерин ийди-риңерин дээрке алаа-ла сал-ды ундуртуп боор мен ха-рын. Сергейге эмисарын сугелен тур мен. Чүрээк тергип эвес-тир...»

Юра Кравченкога меди-на шинчилген чогумчалыг эрте-даа, бодундан чүтлө оң беш минута биче дучма-агыг хамараштыр эмчи-нин ол сөгтери аар согу-т болган. Раздатыг боксер-нун чүрээ тергип эвес-те? Базыгаче кампап делер ча-рыл? Чачыс шап-даа ча-рылас, үргүлчү калы чо-руу ийн алышкыларын бүгү школа увар чүтүл унчилиненич кирер шы-галда тударыне чүдөн бол-гай... Бүгү чүдө херетер өскерилген. Юра чедип кел-геш чугалаан:

— Сээн болгаш бодун до-кументалерин ал адыга. Увар чүтүл унчилинел өске хоорайке чоруттаа, Доктор буруу бо мыпак кийи хон-чу чок чачыг эвес-ле бол-гай.

Өске хоорайга барган, Сергей медицина комисси-зын эрпиз алган, а Юра — чок. Документалер де-дир алыр элзегч эм Сергей-де некен. Ынчалза-даа Юра оң доктаадыкан:

— Ында дыка теинес-тир. Мында штурман фа-культеди бар-дыр.

Алышкылар бир учула-шыне өөренип кирген. Оң соонда оларын бир кезекче чорудушкан. Ынаар-ла алышкылар бо хуннерге че-дир киле шериг адыгын эр-тирп турар Улуг лейте-нант Сергей Кравченко хм-дычы-доукучу бооп, а аны-зы Юрий Кравченко — дай-ынчы башкарыга офицери азы дучмаагыга дузалаан, кара бооларыгга шыгач-чы-башкарыгы болуп ужул-туралар.

Алышкыларын шериг полкын эртерип турары абал — агаардан халдааш-кынга удур камгалаадын ба-ла бир сурагыг кезээ.

Аэродромга келген хуну-вусте хузалуучулар чий чон турган: ракетчылар-биле ка-ды оларын дайынчы өре-дигелзини элзээ.

«Төрзөн чурт — ССРЭ-нин Чесектин Күштерини шериг албаты даш» деп ордонин III чергенин эдилекчин подполковник А. М. Погребной команди-лан эскадрилья күнде-ле агаарыг элзэн каш катан ужул үнү, даалганын тер-гини күтүсчө элзэн кээп турду. Ужуздукчларын, операторларын эрес-дидим, чуреккир деп чүзени ма-даан мен. Эскадрильянын харымал турары районе «дайынның» чачыс-даа са-молдугу шүргүн шийа-мэс дээрине база катан бузур көрдүм.

Б. САПЕЛЬЯК.

«СОЛДАТ ЧАГАА» ДЕП ОПЕРАЦИЯ

Республиканы немец-фа-шист эжелекчилерден хосташыгга киришкендер-ин алды мун адыртерине чагааларын Белорусиянын политехиниң институду чоруткан. Ол хире харым келген. Студенттерге хоо-чун дайынчылар дайын чыл-дарынын үнелеп четтин-мес эртинезин чорудуп бер-ген: фото-чурктарын, деи-делдер черлерин, фронт-чу амыдыралдыг өт-ке-ректерин, Олар дээн өр-едиге черин музеевине чүтлө экспонаттар болган эвес, ленинни кичээлдерге, эртемнин коммунизм тала-зы-биле семинарларга көр-гүзүг материалдары болуп турар.

«Солдат чагаа» деп опе-рация Ада-чурттуу Улуг дай-нынның чүс-чүс солдаты-нын маадырлык чорук-тары монгелдерине ду-залаан. Харым кылдыр кел-ген чамдык материалдар-га үндөзлөп, институтун архитетура факультетини аякылдары болгаш студен-тилер хой-ини эгелзеш-кын-биле элзэн каш турса-каалды кылдыр даш төлө-диз кылдып киришкен. Студенттерин тузугу отряддарын дайынчы-лары күш аякылчы семестр тезинде Мядельск районга мемориалдыг комплексти, дайын шөлүндө элз кел-бон дайынчыларга болгаш партизанага турсаалдыг Дубровка суурга тулуп тур-гузур.

В. ЛЕВИН, СЭТА-нын корр. Минск.

